

e-ISSN: 2148-0494

derglabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Güz 2018, Cilt:6, Sayı:12, 6:522-539

Gönderim Tarihi: 08.11.2018

Kabul Tarihi: 27.12.2018

KAVRAM KARİKATÜRLERİNİN DİN ÖĞRETİMİNDE KULLANILMASI

Mehmet AYAS*

Öz

20. yüzyılın sonlarında tanıştığımız kavram karikatürleri, gerek görselliğiyle gerekse düşündürücü yönüyle öğrencilerin derslerde bilişsel ve duyuşsal olarak gelişimlerine katkı sağlayan öğretim materyalleridir. Eğitim ve öğretimde yöntem ve materyal çeşitliliği, öğrenmenin anlamlılığı açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle derse aktif katılımı sağlama, konuyu günlük yaşamla ilişkilendirme, argümantasyon amaçlı kullanılabilme gibi pek çok özelliği bulunan kavram karikatürlerinin kullanımının alan yazın için önemli bir katkısı olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde kavram karikatürlerinin kullanılmasının önemi ve hâlihazırdaki ders kitaplarının (ilköğretim 4. sınıf) konu açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Literatür tarama yoluyla kavram karikatürlerine yönelik literatür taranmış ve ilgili ders kitabının incelenmesi suretiyle de gerekli bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Bu incelemede kavram karikatürlerine ilgili ders kitaplarında yer verilmediği tespit edilmiştir. Ders kitaplarında kavram karikatürlerinin kullanılması üzerine de bir takım öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Anlamli Öğrenme, Kavram Karikatürü, İlköğretim, Din Öğretimi.

USING CONCEPT CARTOONS IN RELIGIOUS TEACHING

Abstract

The concept cartoons that we met at the end of the 20th century are the teaching materials that contribute to the cognitive and affective development of the students in terms of their visual and thought-provoking aspects. The variety of methods and materials in education and training is important in terms of the significance of learning. Therefore, it is thought that the use of concept cartoons which have many features such as providing active participation to the course, associating the subject with daily life and being able to use for argumentation purposes will make a significant contribution to the literature. In this study; The aim of this course is to examine the importance of using concept cartoons in the course of Religious Culture and Moral Knowledge and to examine the current course books (4th grade) in terms of subject. The literature on the concept cartoons was searched through literature search and the necessary information was obtained by analyzing the related textbook. In this study, it is determined that concept cartoons are not included in the related textbooks. Some suggestions have been made on the use of concept cartoons in textbooks.

Keywords: Religious Culture and Moral Knowledge, Meaningful Learning, Concept Cartoons, Primary Education, Religious Teaching.

* Dr. Öğretim Üyesi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü, mehmet.ayas@gop.edu.tr **ORCID ID** 0000-0003-4197-5878

Giriş

Toplumların yaşamında eğitim ve öğretim faaliyetlerinin önemli yeri vardır. Toplumun sahip olduğu kimliğini ve birikimlerini sürdürebilmesi bu faaliyetlere bağlıdır. Bu sebeple tarih boyunca bu faaliyetler farklı biçimlerde uygulanmıştır. Çağın gerektirdiği bilgi birikimini elde etme ve onu geliştirerek bir sonraki aşamaya taşıma, eğitim-öğretim faaliyetlerinin her devirde temel amaçları arasında yer almaktadır. Günümüz toplumlarının eğitimden beklentilerinin daha karmaşık ve zorlu bir yapıya dönüştüğü görülmektedir. Son dönemlerde bilgi ve iletişim teknolojisindeki değişimler bilgi anlayışında da değişimleri zorunlu kılmıştır.

Bilginin doğası hakkındaki yeni değerler, öğrenme ve öğretme süreçlerinde de değişimleri beraberinde getirmiştir. Genel anlayıştaki bu değişimlerden din eğitiminin de etkilenmemesi düşünülemez. Özellikle, küreselleşme, çok dilli ve çok kültürlü olma, yaşam boyu eğitim, çok kanallı eğitim, öğretme yerine öğrenme veya öğrenci merkezli eğitim vb. durumlar din eğitiminde dikkate alınması gereken önemli değişkenler olarak önümüzde durmaktadır.

İçinde yaşadığımız bilgi toplumunda insanların eğitimden beklentileri de farklılaşmakta dolayısıyla eğitimin de bu beklentileri karşılaması beklenmektedir. Bilgi toplumunda insanlardan beklenen, üstün özelliklere sahip olmalarıdır. Bilgiye sahip olmak yerine, istediğinde o bilgiye ulaşabilen, bilgiden yararlanabilen, sorun çözmeye kullanabilen, yeni bilgiler üretebilen becerilere sahip bireyler hedeflenmektedir. Bu açıdan öğrenme okul sınırlarının ötesine taşmakta ve yaşamın bütün alanlarına yayılmaktadır. Ve bunu örgün öğretim öngörmeli ve planlamalıdır. Bu anlayışta öğretmenin sürecin sağlıklı ilerlemesini sağlayan lider veya rehber rolüne sahiptir.

Öğrenci merkezli eğitim, anlamlı öğrenme, yapılandırmacı yaklaşım vb. şekilde adlandırılan model, yöntem ve tekniklerle amaçlanan, öğrenenin biliş düzeyini bir sonraki aşamaya taşıma gayretleridir. Hedef, kişinin öğrendiği bilişler ile diğer bilişler arasında bağ kurabilmesini sağlamaktır. Aktif öğrenme esas alınarak, bireye bilgiyi doğrudan aktarma anlayışı yerine, öğrencinin öğretim sürecine aktif katılımını sağlamaya yönelik etkinlikleri tasarlamak ve öğrencilerin önceki bilgileri ile yeni kazandıkları bilgiler arasında bağlantı kurarak anlamlı bir öğrenme gerçekleştirilmesi bugünün eğitim amaçlarının başında yer alır.

Din eğitimi alanı da genel eğitimin içerisinde yer alan önemli bir alan olması nedeniyle genel eğitimde yaşanan süreçten doğrudan etkilenmektedir. Ayrıca din eğitimi alanı, değişim ve dönüşümde hem etkili olan hem de etkilenen bir alandır.

Kendilerini ifade edebilen, öğrenilenleri değerlendirebilen, problem çözme becerileri gelişmiş, bilgiye ulaşım onu kullanabilen bireyler için yöntemlerimizi tekrar sorgulamamız gerekmektedir. Yukarıda bahsedilen niteliklere sahip bireyler için anlamlı öğrenmeyi sağlayacak model, yöntem ve teknikler öğretim sürecinin bir parçası haline getirilmelidir.

Dini alan konusunda argümantasyonel ve eleştirel düşüncenin kazandırılmasına yönelik öğrenme, bireysel ve toplumsal açıdan göz ardı edilemeyecek bir durumdur. Dinin birey üzerindeki etkileri dikkate alındığında¹ inancını anlamlandırabilen, dinin

¹ Bkz. Mustafa Keskin, "Din Ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4/2, (2004), 8; Hans Freyer, *Din Sosyolojisi*, Ankara: AÜF Yay., 1964, s.31; Ejder Okumuş, "Toplumsal Değişme Ve Din", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8/30, (2009), 324.

amaçlarını anlayabilen bireyler din üzerinden yapılan manipülasyonlara karşı daha bilinçli hale gelecek ve bu etkileri olumlu yönde değerlendirebilecektir².

Bu hedefin gerçekleşmesinde başvurulacak birçok eğitsel model, yöntem, teknik ve materyallerden bahsedilebilir. Bu materyallerden birisi de “kavram karikatürleri”dir. O halde “Kavram Karikatürleri” nedir? Karikatür kavramından ayrıldığı yönler nelerdir? Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında bir materyal olarak yer edinebilmiş midir? Din öğretiminde kullanılması öğrenme ortamına neler sağlayacaktır? Ve din öğretimine bu materyali nasıl taşıyabiliriz? Çalışmamızın amacı başta bu sorular olmak üzere çeşitli yönlerden kavram karikatürlerini incelemek olacaktır.

1. Karikatürler ve Kavram Karikatürleri

Fransızca’dan dilimize geçen, ancak İtalyanca bir isim olan karikatür (Caricature) kavramını Türk Dil Kurumu; “İnsan ve toplumla ilgili her tür olayı konu alarak abartılı bir biçimde veren, düşündürücü ve güldürücü resim” olarak tanımlar³. Diğer birkaç tanım da şöyledir; “bir kişinin ya da bir olayın gülünç ve çarpıcı yanını yakalayıp öne çıkartarak, abartılmış çizgilerle gülmeceye dönüştürme sanatıdır”⁴. “Karikatür, düşüncenin mizahla yoğrulup çizgiyle uyumlu bir şekilde betimlenmesi şeklinde tanımlanabilir”⁵. Bu anlamlarıyla karikatür, çok yönlü ve dikkat çekici bir materyal olarak karşımızda durmaktadır.

Yapılan çalışmalar, edinilen öğrenmelerin %83’ünün görme duyusu vasıtasıyla gerçekleştiğini ortaya koymuştur⁶. Günümüzde bilgiyi edinmek, işlemek, yaymak ihtiyacı her geçen gün artmaktadır. Bu süreçte “görselleştirme” günlük yaşantımız için olduğu kadar eğitim yaşantımız için de giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Çünkü yazıya oranla görselleştirmenin daha geniş bir kitle tarafından daha kolay anlaşılacağı bilinmektedir. Ayrıca, görsel materyallerin bir iletişim aracı olarak yazılı materyallere göre daha evrensel ve daha etkin olduğu söylenebilir. Winarski, “bir resim binlerce kelimeye eşdeğerdir”⁷ derken bu etkiyi vurgulamaktadır. Bu açıdan karikatürleri eğitimde vazgeçilmez materyaller olarak değerlendirebiliriz.

Karikatürler kullandıkları yöntem, tarz, amaç vb. açılardan çeşitli sınıflandırmalara tabii tutulmaktadır⁸. Eğitim açısından kullanılacak karikatürleri sınıflandırmak gerekirse; dikkat çekme ve eğlenceye yönelik karikatürler, araştırma ve düşündürmeye yönelik karikatürler ve kavram karikatürleri olmak üzere üç grupta

² Bkz. Hasan Meydan, “Doktriner Düşünce Ve Din Eğitimi: Anlamli Öğrenme Ve Bireysel Manevi Tecrübe Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0/40, (2016), 100.

³ Türk Dil Kurumu, “karikatür maddesi”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b4dc5591fa9d5.81155461 (erişim: 17 Temmuz 2018)

⁴ Servet Avşar, “Tarih Öğretiminde Karikatür İmgesi”, (yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s.33.

⁵ Ahmet Akkaya, “Karikatürlerle Dil Bilgisi Öğretimi”, (doktora tezi, Konya Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2011), s.49.

⁶ Akif Ergin, *Öğretim Teknolojisi ve İletişim*, Ankara: Anı Yay., 1998, s.66; Tuğba Yanpar Yelken, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*, Ankara: Anı Yay., 2014, s.122.

⁷ Ahmet İşler, “Yazılı Ders Materyallerinde İllüstrasyon Kullanımının Yeri ve Önemi”, *Milli Eğitim Dergisi*, 157, (2003), 55, https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/157/isler.htm, (erişim: 10 Temmuz 2018)

⁸ Işıkhan Uğurel - Sevgi Morali, “Karikatürler ve Matematik Öğretiminde Kullanımı”, *Milli Eğitim Dergisi*, 34/170, (2006), 5.

toplayabiliriz. İlk gruba yönelik karikatürlerin asıl özelliği eğlendirici bir biçimde anlatılmak istenenin verilmesidir. Mesajın, abartılı veya hiciv edilebilecek yönler vurgulanarak iletmeye çalışıldığı karikatürlerdir. Araştırma ve düşündürmeye yönelik karikatürlerde amaç; verilmek istenenin akıl yürütmeye kazandırılmak istenmesidir. Hedef kitlenin belli olay ve durumlara yönelik, önemli noktalarının vurgulandığı ve aralarındaki ilişkilerin keşfedilmesi amaçlanan karikatürlerdir. Bu karikatürler ile öğrencilerin analiz ve sentezler vasıtasıyla düşünme becerilerini geliştirmek hedeflenmektedir. Kavram karikatürleri ise daha çok günlük olayları içeren basit tarzda çizilen karikatür sitilindeki resimler olup, bilimsel konulara farklı bir bakış açısı geliştirilebilen ve karakterleri birbirleri ile tartışmaya sevk eden bir yapıya sahiptir⁹.

Eğitim sürecinde karikatürlerin çeşitli amaçlar çerçevesinde kullanıldığını ifade edebiliriz. Bunlar; okuma becerilerinin ve kelime dağarcığını geliştirilmesi; problem çözme ve düşünme becerilerini yükseltme; motivasyonu artırma; çatışmanın çözümü; bilimsel bilginin ortaya çıkarılması ve bilimsel fikirlerin erişilebilir hale getirilmesi olarak sıralanabilir¹⁰.

İlk Kavram Karikatürleri, 1991'de Brenda Keogh ve Stuart Naylor tarafından ortaya konmuştur¹¹. Kavram karikatüründe, günlük yaşamda gözlenebilen ilginç ve dikkat çekici bir durum resmedilmekte, birkaç öğrencinin bu duruma ilişkin kendi deneyim ve düşünceleri çizim ve diyaloglar halinde verilmektedir. Kavram karikatürü (Concept Cartoon) tekniğinin kısa bir taslağı ilk kez 1993'te yayınlanmıştır¹². Amacı ise, öğrencilerin düşüncelerini zorlayarak fikirlerini ortaya çıkarmak ve çok yönlü fikirler sayesinde, öğrencilerin anlayışlarını geliştirmeye yönelik bir strateji olarak tanımlanmaktadır.

Kavram karikatürleri; üç ya da daha fazla karakterin yaptığı tartışmanın çizimle ifade edilmesi olarak da tanımlanır. Bu çizimlerde, karakterler tartışılması beklenen olgu ile ilgili farklı bir düşüncüyü savunmaktadır. Savunulan düşüncelerden biri, bilimsel doğru kabul edilen düşünce biçimini, diğerleri ise bilimsel olarak doğru olmayan, ancak öğrencilerin gündelik tecrübelerden edindikleri düşünce biçimlerini ve hatalı bakış açılarını ortaya koymaktadır. Bu teknik ile öğrencilerde var olan kavram yanlışları da ortaya çıkartılıp düzeltilmektedir¹³.

Kavram karikatürleri; konuşmaları, basit ve eğlenceli çizimlerle konuşma balonları içinde "görsel anlaşmazlıklar" şeklinde sunan ve böylece öğrencinin bilişini zorlayan bilişsel çizimlerdir. Kavram karikatürleri öğrencilerin anlamlı açıklamalarını yapılandırmak ve argümantasyon sağlamak için ilgili konu hakkında güçlü bir yoğunlaşma sağlar. Bu çizimlerde konuyla ilgili bilinen görüşler ele alınır ve öğrencilerin düşüncelerini tartışmalarını sağlayarak konuyla ilgili bilimsel doğrular elde edilmeye çalışılır. Böylece kavram karikatürleri, öğrencilerin düşüncelerini açığa çıkarır ve

⁹ Emre Özşahin, "Karikatürlerle Coğrafya Öğretimi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, 20, (2009), 103.

¹⁰ Brenda Keogh - Stuart Naylor, "Concept Cartoons, Teaching And Learning in Science: An Evaluation", *International Journal of Science Education*, 21/4, (1999), 431-432.

¹¹ Stuart Naylor - Brenda Keogh, "Concept Cartoons: What Have We Learnt?", *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, Mart/1, (2013), 3.

¹² Naylor - Keogh, "Concept Cartoons: What Have We Learnt?", 3.

¹³ Filiz Kabapınar, "Yapılandırmacı Öğrenme Sürecine Katkıları Açısından Fen Derslerinde Kullanılabilecek Bir Öğretim Yöntemi Olarak Kavram Karikatürleri", *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (KUYEB)*, 5/1, (2005), 127.

tartışma ortamı meydana getirirler¹⁴. Ayrıca görsellik kazanan düşünceler dikkat çekmede önemli bir rol oynar. Kavram karikatürleri de bu ilgiyi çekmektedir¹⁵.

Keogh ve Naylor, öğrencilerin kavram karikatürlerine verdikleri cevapları cesaret verici olarak nitelemektedirler. İlk ve orta öğretim öğrencilerinden ve öğretmenlerden olumlu dönütler elde edildiği ifade edilmektedir¹⁶.

Keogh ve Naylor sonraki yıllarda, kendi öğretim deneyiminden ve diğer bazı yayınlanmış araştırmalardan ilham alarak geniş bir kavram karikatürleri¹⁷ geliştirdiler. Öğrencilerden elde edilen geri bildirimler neticesinde, kavram karikatürlerinin yapısında gelişmeler kaydedilmiştir. Önceleri kavram karikatürlerinde tek bir bildiri amaçlanırken birden çok bildirime yer verilmeye başlanmıştır; olumsuz yorum yapan karakterlerden olumlu yorumlara geçiş ve farklı bakış açılarından bilimsel olarak kabul edilebilir bakış açlarına geçiş sağlanmıştır¹⁸. Bu dönemdeki çalışmalar, bireylerin olaylar ve olgular üzerindeki düşüncelerinin Kavram Karikatürleri ile nasıl değiştiğini bize göstermektedir.

Şekil 1. Fen Bilgisi dersi ile ilgili bir kavram karikatürü¹⁹

¹⁴ Percy Sepeng, "Using Concept Cartoons and Argumentative Writing Frames in Mathematical Word Problem Solving", *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Italy, 4/11, (2013), 132; Halil Tokcan - Gözde Alkan, "Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kavram Karikatürlerinin Öğrenci Başarısına Etkisi", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 14/2, (2013), 4.

¹⁵ Esra Baysarı, "İlköğretim Düzeyinde 5. Sınıf Fen ve Teknoloji Dersi Canlılar ve Hayat Ünitesi Öğretiminde Kavram Karikatürü Kullanımının Öğrenci Başarısına, Fen Tutumuna ve Kavram Yanılgılarının Giderilmesine Olan Etkisi", (yüksek lisans tezi, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2007), s. 38.

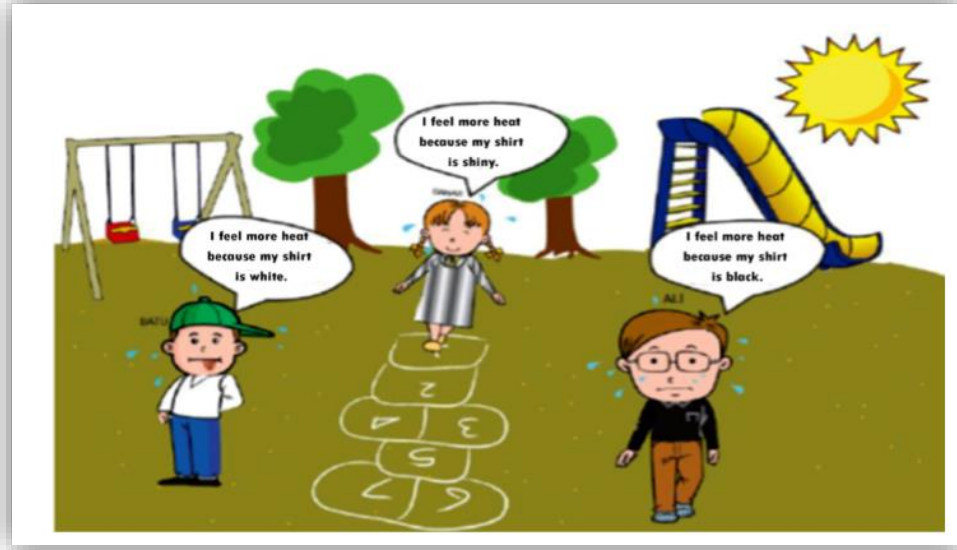
¹⁶ Keogh - Naylor, "Concept Cartoons, Teaching And Learning In Science: An Evaluation", 432.

¹⁷ Brenda Keogh - Stuart Naylor, "Teaching & learning in science using concept cartoons: why Dennis wants to stay in at playtime.", *Australian Primary & Junior Science Journal*, 16/3, (2000), 1-5.

¹⁸ Naylor - Keogh, "Concept Cartoons: What Have We Learnt?", 3.

¹⁹ Stuart Naylor - Brenda Keogh, "Science On The Underground: An Initial Evaluation", *Public Understand. Sci.* 8, (1999), 108.

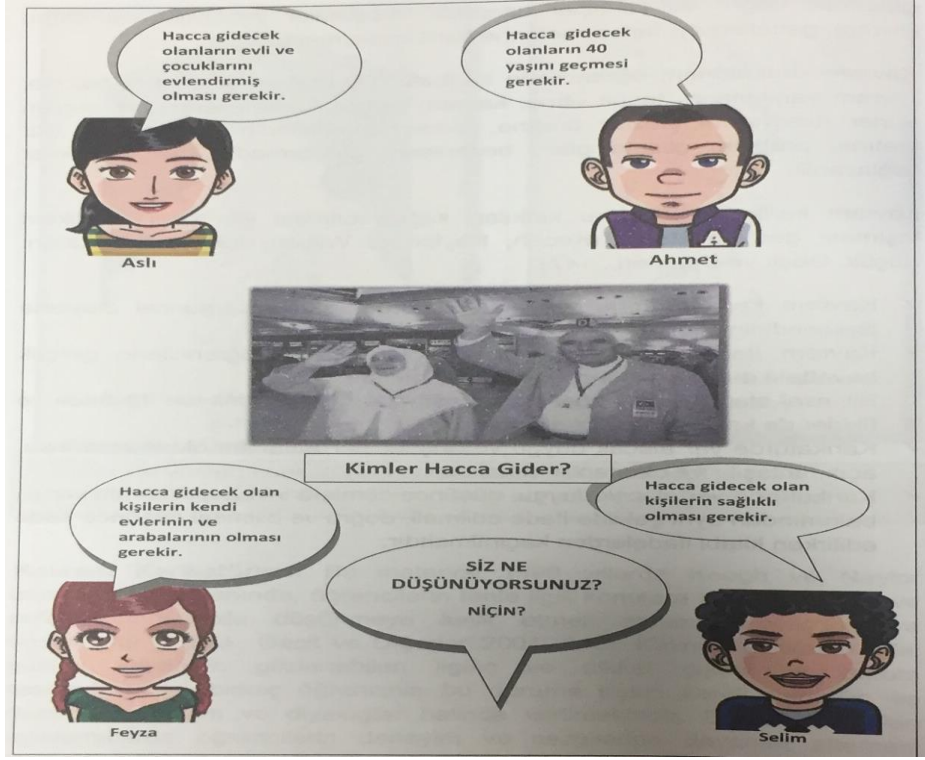
Şekil1’ deki kavram karikatüründe çizgi karakterler hangi tohumun daha hızlı büyüyeceği ile ilgili bilgi ve tahminlerini paylaşmaktadırlar. Öğrencilerden bu düşünceler hakkındaki görüşleri ve kendi fikirleri istenilerek konunun geniş biçimde tartışılması sağlanılmaktadır. Sonuçta tartışılan konu doğru bilgi ile sonlandırılarak ve bilinenlerdeki hatalar ve eksiklikler giderilerek doğru ve anlamlı öğrenme gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

Şekil 2. Başka bir derste kullanılan kavram karikatür örneği²⁰

Şekil 2’ de üç arkadaşın, güneş altında oynadıktan sonra havanın çok sıcak olduğunu fark etmeleri ve kimin daha fazla ısı hissettiği ve bunun nedenin ne olabileceği üzerine konuşmaları yer almaktadır. Sınıftan bu durum ile ilgili tartışmaları ve nedenlerini belirtmeleri istenerek öğrenme süreci sürdürülmektedir.

²⁰ Ali Günay Balım v.dğr., “Concept Cartoons Supported Problem Based Learning Method in Middle School Science Classrooms”, *Journal of Education and Learning*; 5/2, (2016), 275.

Şekil 3. Hacc ile ilgili bir kavram karikatürü²¹

Şekil 3'te öğrencilerin hacc'a gidecek olanların özellikleri ile ilgili çevrelerinden edindikleri bilgiler konuşma baloncuklarında yer verilmektedir. Bu bilgileri sınıftaki öğrenciler nasıl değerlendirmektedir? Ve bu konudaki bilgileri ne kadar doğrudur? Çizimdeki bilgiler her bir öğrencinin bir şekilde etrafından duydukları verileri içerdiği için sınıf içi katılımı da yüksek tutacağı öngörülmüştür.

Keogh ve Naylor (1999), kavram karikatür yaklaşımının, motivasyonu artırdığını, amaca ulaşmada pratiklik sağladığını, işin merkezine öğrencileri yerleştirdiğinden sınıf yönetimi problemlerini en aza indirdiğini ifade etmişlerdir²². Bu yaklaşım öğretmene, öğretimi öğrencilerin fikirlerine göre planlamak ve yürütmek için imkan sağlar. Kavram karikatürleri, konu ile ilgili ön öğrenmelerin ortaya çıkartılmasında etkin bir rol üstlenir. Böylece araştırmacılar, kavram yanlışlarını gidermede kavram karikatürlerinin etkili olduğunu düşünmektedir²³.

1.1. Kavram Karikatürlerinin Öğrenime Kattıkları

Kavram karikatürlerinin en temel katkılarını özet olarak ifade edecek olursak; öğrencilerin karikatür okuma becerilerini geliştirme, kavram yanlışlarını tespit etme,

²¹ Mehmet Korkmaz, *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme*, Kayseri: Kimlik Yay., 2017, s.126.

²² Keogh - Naylor, "Concept Cartoons, Teaching And Learning in Science: An Evaluation", 432

²³ Filiz Kabapınar, "Effectiveness of Teaching via Concept Cartoons from the Point of View of Constructivist Approach", *Educational Sciences: Theory & Practice* 5/1, (2005), 138; Sebnem Kandil Incec, "Use of concept cartoons as an assessment tool in physics education", *US-China Education Review*, 5/11, (2008), 53; Esra Baysarı, "İlköğretim Düzeyinde 5. Sınıf Fen ve Teknoloji Dersi Canlılar", 37; Fatma Ekici v.dğr., "Utility of Concept Cartoons in Diagnosing and Overcoming", *International Journal of Environmental & Science Education*, 2/4, (2007), 122.

kavram dağarcıklarını geliştirme, verilen fikirler üzerine hipotezler üretme, fikirleri temellendirme, alternatif fikir üretme, problem çözme gibi becerilerini geliştirmede önemli katkılar sağlayabilir. Bu konuda Naylor ve Keogh aşağıdaki faydaları belirtirler²⁴;

* Kavram karikatürleri örgün eğitim içerisinde zorunlu olarak öğrenilemeyen ve kitaba dayalı ifadeleri içermeyen günlük durumları yansıtırlar. Bu nedenle bildiklerini ve kendini ifade etmede güven eksikliği olan öğrencilerin derse katılma ihtimallerini yükseltir.

* Kavram Karikatürleri öğrencilere bilimsel (kitabi) olarak kabul edilebilir bakış açıları da dahil olmak üzere durum hakkında alternatif bakış açıları ortaya koymaya imkanı sağlar. Özellikle sosyal bilimlerde gündelik yaşamda edinilen bilgiler, sorunun çözümü için birden fazla bilimsel olarak kabul edilebilir alternatif çözüm yolları ortaya çıkartabilir.

* Kavram karikatürlerinde kullanılan boş konuşma baloncukları sayesinde öğrencilerin alternatif fikirleri keşfetmeleri için teşvik edilmeleri ve cesaretlendirilmeleri daha kolaydır.

* Karikatürlerdeki metin öğrencilerin dilinde yazılabildiği için, öğretmenler bunu sınıflarında rahatça kullanma imkanına sahiptir. Öğretmen, uygun olduğunu düşünürse bu metinlerin öğrenciler tarafından bağımsız olarak kullanılmasına ve geliştirilebilmesine imkan tanıyabilir. Bu, öğretmenlerin Kavram Karikatürlerini derslerinde kullanma yollarını genişletir.

* Tüm alternatif bakış açısı eşit statüye sahiptir. Öğretmen, bir Kavram Karikatüründe bir dizi alternatif bakış açısı sunduğunda, bu görüşlerin tamamı meşru görülür. Bu, öğrencilerin düşüncelerini dile getirme konusunda kendine daha az güvenen öğrencilere destek verir, çünkü birileri zaten fikirlerini ifade etmiştir. Fikirleri yanı sıra, suçlu Kavram Karikatürü karakterine yansıtabilirler.

* Konuşma baloncukları yaygın yanlış anlamaları da içerir, bu nedenle bunlar doğrudan derste ele alınabilir ve tartışılabilir.

Güneş (2015), kavram karikatürlerinin sosyal ve bilişsel açıdan faydalarını özet olarak aşağıdaki şekilde verir²⁵;

- * Konu hakkında öğrencilerin bilgi ve düşüncelerini ortaya çıkartmayı sağlar.
- * Ön bilgileri yoklama, pekiştirme ve özetleme imkanı verir.
- * Öğrenme için gerekli olan dikkati sağlar ve motivasyonu artırır.
- * Konunun tartışılması için gerekli malzemeyi sağlar.
- * Öğrencilerin konu ile ilgili yanılgılarını ortaya çıkartır.
- * Analitik ve argümantasyona dayalı düşünme imkanı verir.
- * Alternatiflerin görülmesini sağlar
- * Araştırma isteğini doğurur.

Kavram karikatürleri hazırlanırken yukarıda verilen faydalara ulaşabilmesi için bazı ilkelere dikkat edilmelidir. Öncelikle kavram karikatürlerinden sadece bir tanesinin doğru bilgiyi içermesi gerekir. Diğer karakterlerin ifadeleri ise öğrencilerin doğru

²⁴ Naylor - Keogh, "Concept Cartoons: What Have We Learnt?", 4.

²⁵ Adem Güneş, *Din Öğretimi Materyalleri*, Ankara: DEM, 2015, s. 85.

olduğunu düşünebilecekleri, anlam ya da kavram yanlışlarını içeren ve onların günlük hayatlarından edindikleri düşünülerek hazırlanmalıdır. Doğru bilgiyi ifade eden metne ait ipuçlarının çok belirgin olmaması ve diğer bilgilerin de gerçekten uzak olmaması halinde kavram karikatürü istenilen amacına ulaşmış olur. Çünkü doğru cevabın kolayca bulunması tartışılacak yanlış bilgileri ve kavram yanlışlarını ortaya çıkmasına fırsat vermeyecektir. Diğer bir önemli nokta ise karakterlere ait fikirlerin dışında öğrencilerin kendi düşüncelerini de ifade edebilecekleri gerekli ortamın sağlanmasıdır. Karikatür içerisinde boş konuşma baloncuklarının varlığı, öğrencilerin hem taraf oldukları ve hem de baloncuklarda yer almayan düşünceleri de sınıf ortamında tartışmaya imkan sağlayabilir.

Kavram karikatürleri vasıtasıyla;

* Ahlak ve değer eğitiminde bu materyal etkili bir imkan sağlayabilir. Kendi değer ve ahlaki yargılarını içselleştiren öğrencinin dış denetim ya da motivasyona ihtiyacı kalmadan o değeri karakter haline dönüştürebilir.

* Doğru ve yanlışın ortaya çıkartılmasında ya da dini fenomolojideki doğrular ve yanlışların pekiştirilmesi veya düzenlenmesinde etkili olarak kullanılabilir.

* Dine yaklaşımların alternatifleri olabileceği, mezheplerin anlayış farklılıklarının keşfedilmesi gibi kazançlar sağlayabilir.

* Öğrencilerin informal yoldan edindikleri dini bilgi ve deneyimlerini kaynaklarından doğrudan edinmelerini sağladığı için yanlış yönlendirmelere açık halde olmayacaklardır.

* Yapılan bir çalışmada öğretmenler, kavram karikatürlerinin öğrencileri sıkıcı geleneksel öğretim yöntemlerinden kurtardıklarını ifade eder²⁶. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin farklı sınıflarda aynı konuyu tekrar tekrar ele almasından kaynaklanan bazı sıkıntıların da bu teknik ile aşılması mümkün olabilir.

2. Din Öğretiminde Kavram Karikatürlerinin Sağladıkları

Din, inanç, ibadet ve ahlak üzere kurgulanmış bir yapıdır. Bu açıdan bireyi ve toplumu derinden etkiler. Çünkü varlığa bir anlam yükler²⁷. Kültürün vazgeçilmez unsurlarından biri dindir²⁸. Hatta kültürün oluşum ve dönüşümünde etken bir unsur olarak da görebiliriz²⁹. Bir şeye inanma ihtiyacı hisseden birey bu inancını bir takım ritüeller ile destekler ve ayakta kalmasını sağlar. Bu süreçte bir takım tutum ve davranışlar geliştirir, değerler oluşturur. İnançtan yoksunluk, yanlış, eksik ve kaynaklarından uzaklaştırılarak bağlamından koparılmış bir din anlayışı, bireylere birey olma özgürlüğü veya varlığı anlamlandırma imkanı yerine onlara külfet ve bağımlılık getirecektir³⁰. Bu noktada bireyin eleştirel düşünce becerilerine yani neye, niçin ve nasıl

²⁶ Salih Birişçi v.dğr., "Pre-Service Elementary Teachers' Views on Concept Cartoons: A Sample from Turkey", *Middle-East Journal of Scientific Research*, 5/2, (2010), 96.

²⁷ Bkz. Joseph Runzo - Nancy M. Martin, *Dünya Dinlerinde Hayatın Anlamı*, çev. Gamze Varım, İstanbul: Say Yay., (2002), 44; Peter L. Berger, *Dinin Sosyal Gerçekliği*, çev. Ali Coşkun, İstanbul: İnsan Yay., (1993), 69.

²⁸ Selim Eren, "İnanç ve Sosyo-Kültürel Çevre Etkileşimi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XI/1, (2007), 141.

²⁹ Joachim Wach, *Din Sosyolojisi*, çev. Ünver Günay, Kayseri: Erciyes Üniv. Yay., (1990), 53-54; Ejder Okumuş, "Toplumsal Değişme ve Din"; Celil Abuzar, "Dinin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26, (2011), 147.

³⁰ Bkz. Emine Kaya, "Dini Grupların Dini Bilgi Kaynaklarını Kullanırken Araçsallaştırdığı Formlar", *Journal of Analytic Divinity*, 1/1, (2017), 79.

inandığı ile ilgili temellendirmelere ve böylece inancını tahkiki iman seviyesine yükseltmeye ihtiyacı vardır. Her duyduğunu, okuduğunu veya kendisine söyleneni herhangi bir zihinsel işleme tabi tutmadan, konu ile ilgili gerekli araştırma yapmadan kabul edebilen bireylerin oluşturduğu dini gruplar vasıtasıyla dini olmayan birçok görüş, düşünce ve uygulama din olarak zihinlerde yer edebilmektedir³¹. Bu süreç ise istenilen yöne yönlendirilebilen, kaynağından kopmuş hatta inancının kaynağını tanımayan bireyleri var etmektedir. Bunun önüne geçmek için ise öğrencilerin yaratıcı ve eleştirel düşünme becerilerinin desteklenmesi ve geliştirilmesi gereklidir. Bu açıdan eğitimde kullanılan öğretim stratejileri, yöntemleri ve teknikleri önem arz etmektedir.

20. Yüzyılda eğitim-öğretimdeki paradigmal değişimler neticesinde öğrenci merkezli yaklaşımların benimsenmesi eğitimin tanımını da etkilemiştir. Genel olarak bu yaklaşımlarda eğitim; “bireyin zihinsel yapısında değişiklik meydana getirme süreci” olarak tanımlanmaktadır³². Öğrencinin bilgiyi zihninde yapılandırarak yeni bilgiler üretmesi temeline dayanan ve yapılandırmacı yaklaşımdan etkilenen yeni öğretim programlarında öğrencinin aktifliğini arttıracak yöntemler, resim, harita, dia, fotoğraf, illüstrasyon, karikatür gibi görsel unsurlar, eğitimde etkililiğini arttırmıştır. Sanat ürünlerinin eğitimde kullanılması, öğrencilerin duyuşsal ve bilişsel dünyaları arasında anlamlı ilişkiler kurmalarına da katkı sağlayabilir³³.

Özellikle detaylı olarak incelenen ilgili ders kitabında kavram karikatürleri kullanılmadığı gibi genel olarak diğer düzeylerdeki ders kitaplarında da durum değişmemektedir. Kavram karikatürleri, din öğretiminde de yararlanılabilecek dikkat çekici, motive edici ve anlamlı öğrenmede etkili materyallerden biridir. Bu materyaller, öğrenmede yeni bir yaklaşım sağlayacaktır. Farklı düzeylerde de uygulama imkanı olan kavram karikatürleriyle öğrencileri daha aktif hale getirmek mümkün olabilir. Bu materyalleri sınıf ortamına hazır getirmekle beraber öğrencilere bireysel ya da grup çalışmalarlarıyla kavram karikatürleri hazırlatmak, öğrencilerin derse olan ilgisinin artmasına ve sınıf içi iletişimin gelişmesine fırsat oluşturabilir³⁴.

Kavram karikatürleri tekniği, yapısı itibarıyla var olan hatalı, eksik ve de doğru olmayan bilgiler ile birlikte doğru olanı da öğrencinin dikkatine sunarak bunların tartışılmasını ve her bilginin temellendirilmesi çalışmasını destekler. Böylece öğrenci daha önceden edindiği bilgilerin kaynağını, doğruluğunu sorgulama imkanına sahip olur. Böyle bir eğitim sürecinden geçen bireylerin ise eleştirel düşünme becerileri geliştirilmiş olacaktır. Din gibi hassas bir konuda, din adına kendisine dayatılan bir takım ideolojik kaygılara bağlı fikir ve davranışlardan kendini koruması veya kolay kolay bu yanlışlara düşmemesi sağlanabilir. Bu nedenle kavram karikatürleri tekniğinin din eğitimi müfredatında kullanılmasında fayda olduğunu söyleyebiliriz. Kendi argümanlarını oluşturabilen öğrencilerin herhangi bir dış motivasyona ihtiyaç duymadan dinin hayata yansımaları gereken dini ve ahlaki tutum ve davranışlara sahip olması daha güçlü biçimde beklenebilir. Kavram karikatürlerinin, anlamlı öğrenme için ise güçlü ve başarılı bir alt yapı sunduğu yapılan çeşitli araştırmalarda ortaya konmuştur³⁵.

³¹ Bkz. Ejder Okumuş, “Değer Ve Din İstismarı”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 24, (2014), 24.

³² Kamile Ün Açıkgöz, *Aktif Öğrenme*, İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları, (2004), 17.

³³ Ahmet Akkaya, “Karikatürlerle Dil Bilgisi Öğretimi”, 53.

³⁴ Güneş, *Din Öğretimi Materyalleri*, s. 85.

³⁵ Bkz., Tokcan - Alkan, “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kavram Karikatürlerinin Öğrenci Başarısına Etkisi”, 3; Balım v.dğr., “Concept Cartoons Supported Problem Based Learning Method in Middle School Science Classrooms”, 278; Şengül Atasoy- Muhammed Ali Zoroğlu, “Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklara Yönelik Kavram Karikatürlerinin Geliştirilmesi ve Uygulanması”, *Necatibey Eğitim*

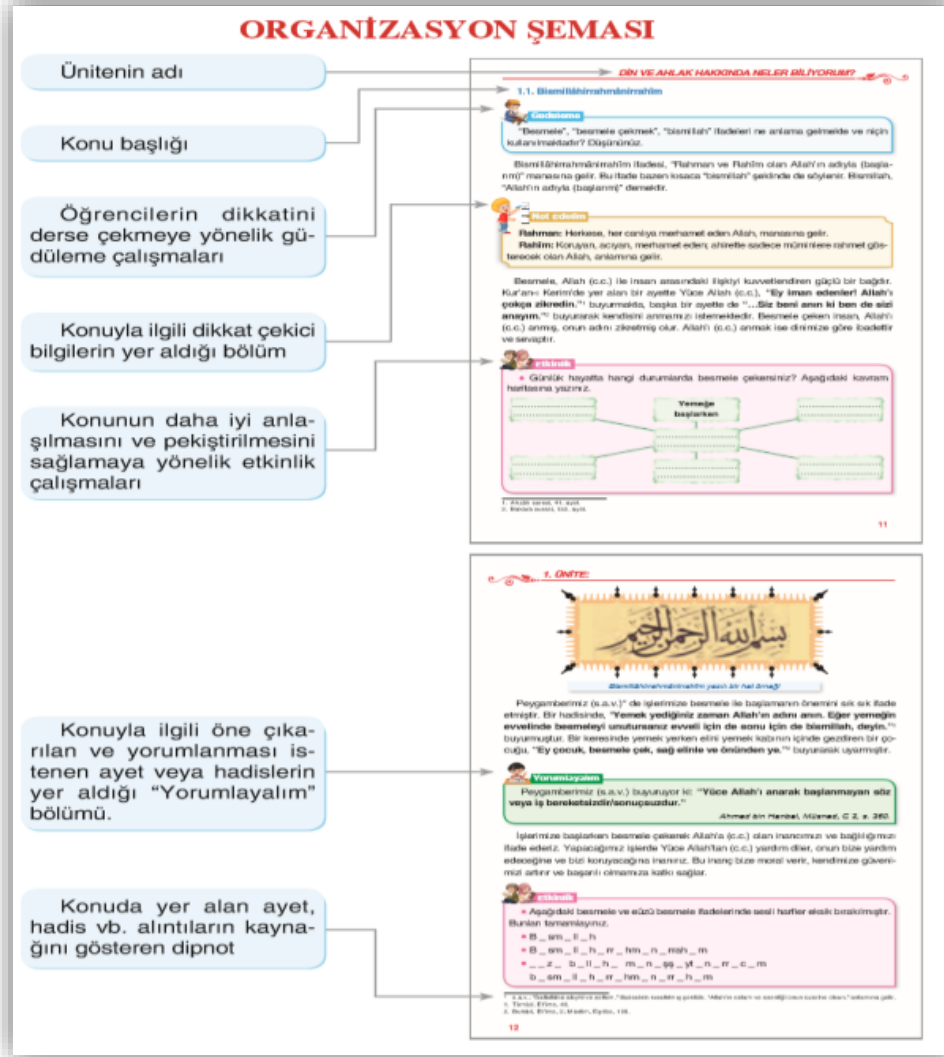
3. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Durumu

2017-2018 öğretim yılından itibaren beş (5) yıl okutulacak ders kitapları içerisinde ilköğretim 4. Sınıf öğrencileri için MEB, Tutku Yayınlarının hazırlamış olduğu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders kitabını seçmiştir³⁶. Ders kitabı İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Kur'an ve Yorumu, Ahlak, Din ve Kültür başlıklı altı öğrenme alanından oluşturulmuştur. Her alan içerisinde yer alan konu anlatımlarının işlenişinde; Güdüleme, Not Edelim, Etkinlik, Yorumlayalım, Etkinlik adı ile beş (5) adet uygulama sırasıyla yerleştirilmiştir. Bu uygulamalara baktığımızda öğrencilerin ön öğrenmelerine yönelik çeşitli açık uçlu soruları, öğrenilmesi gerekli bir kavramın kitabi tanımlarını, doldurulması gereken kavram haritalarını ve o dersin kazanımını yansıtan hazır bir cümlelerin yorumlanmalarını içermektedir. Daha eski kitap içerikleri ile karşılaştırıldığında öğretim için profesyonelce hazırlanmıştır. Derslerin kazanımları dikkate alınmış, öğrencinin ders içerisinde daha aktif olması planlanmıştır. Bununla birlikte var olan uygulamalar öğrenci merkezli eğitimin hedeflediği amaçlara yönelik oluşturmuş gözükse de, yine de öğrenciye hazır bilgileri öğretmeye matuftur. Bu etkinliklere öğrencinin katılımını sağlama noktasında öğretmen: “*evladım bu nedir? kalk sen söyle*” demesinin arasında çok büyük fark yoktur. Bu etkinlikler içinde her bir öğrencinin katılmasını sağlayabilecek, dikkatlerini uzun süre konu üzerine yoğunlaştırabilecek kavram karikatürleri benzeri bir uygulama da yoktur. Çünkü etkinlikler, kitabi bilgiler (Keogh & Taylor'un ifadesiyle bilimsel bilgiler) içermektedir. Katılmak için doğruyu bilmek (yani öğretileni söylemek) gerekir. Öğrencinin günlük yaşamından tecrübelerini tartışmaya imkan vermesi gerekir ki, kendini ifade etme çekincesi olanlara cesaret verilebilsin. Karikatürün ilgi çekiciliğini taşımadığı için de dikkat çekme de kısa süreli olacaktır. Her konu için belki kavram karikatürü oluşturulamayabilir. Ancak mümkün olan yerlerde kullanılması öğrenmeyi

Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED), 8/2, (2014), 63; Akkaya, “Karikatürlerle Dil Bilgisi Öğretimi”, 78; Baysarı, “İlköğretim Düzeyinde 5. Sınıf Fen ve Teknoloji Dersi Canlılar”, 38; Kabapınar, “Effectiveness of Teaching via Concept Cartoons”, 143; Gamse Atasayar Yamık, “Fen Eğitiminde Kavram Karikatürü Uygulamasının İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Motivasyonları Üzerindeki Etkisi”, (yüksek lisans tezi, İzmir Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (2015), 16.

³⁶ Selahattin Çamyar, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 4. Sınıf, <http://www.eba.gov.tr/ekitap?&search=din+kulturu>, (erişim: 31 temmuz 2018)

hızlandıracaktır.

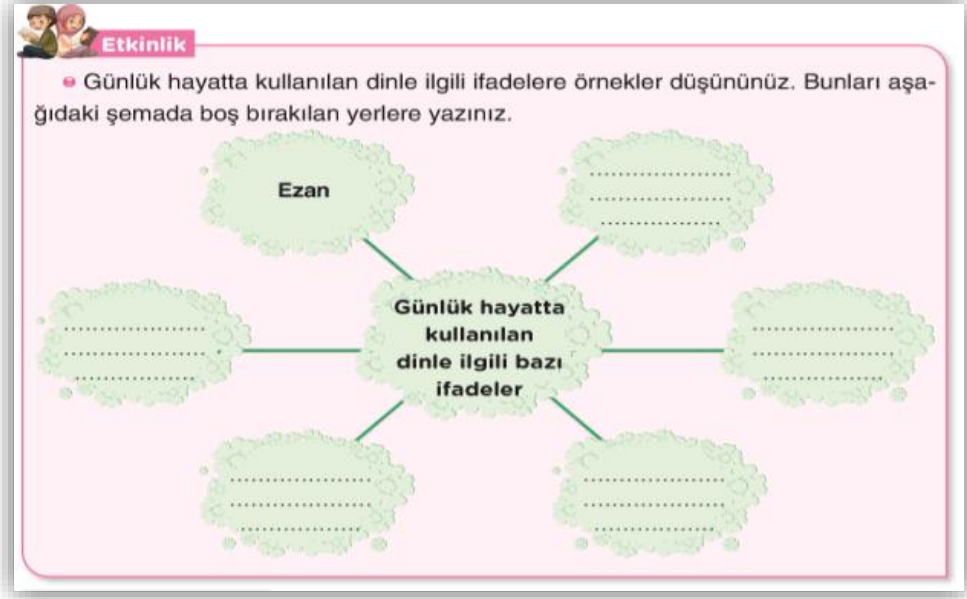

Şekil 4. 2017-2018 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilen DKAB ders kitabı organizasyon şeması³⁷.

Bu tekniğin, öğrenmenin yanında sınıf yönetimi konusunda da öğretmene kolaylık sağlayan bir yönü bulunmaktadır³⁸.

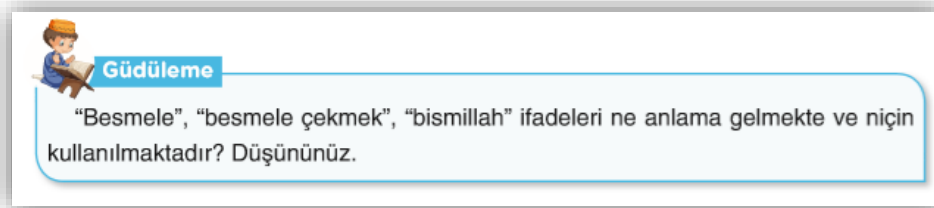
³⁷ Selahattin Çamyar, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 4. Sınıf, s.11, <http://www.eba.gov.tr/ekitap?&search=din+kulturu>, (erişim: 31 temmuz 2018)

³⁸ Yahya Demir, "Kavram Yanılığının Belirlenmesinde Kavram Karikatürlerinin Kullanılması"(yüksek lisans tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2008), s. 32.

Şekil 5. Etkinlik örneği³⁹.

Bu uygulamalar içerisinde “Etkinlikler” kısmı öğrencinin bilgi ve tecrübelerine imkan sağlayan bir bölüm olarak tasarlanmıştır. Böylece var olan bilgiler pekiştirilebilecek ve yanlış olanlar ise düzeltilme imkanına sahip olunacaktır. Bununla beraber öğrencilerin kendi bilgilerini paylaşma konusunda tereddütlü olma ihtimalleri kavram karikatürleri tekniğine göre daha yüksektir. Çünkü kavram karikatüründe yanlış bilgiler karikatürdeki kimseler üzerinden değerlendirildiğinden yanlış bilginin sorumlusu da karikatürdeki kişidir. Öğrenci aslında düşüncesini karikatürdeki karakter üzerinden ifade etmektedir. Böylece öğrencinin “yanlış olabilir” diyerek ifade etmekte çekineceği bir durum ortadan kaldırılmış olmaktadır.

Şekil 6. Konu başında derse giriş olarak verilen bir etkinlik⁴⁰.

Yukarıda verilen uygulamanın başlığı “güdüleme” olarak belirtilmişse de ne ölçüde ve nasıl güdüleme sağlayacağı tartışılacak bir uygulamadır. Öğrencinin ilgisini ve dikkatini çekme ve bu dikkati sürdürme konusunda daha etkili araç-gereçlerin olması gerekir. Bu uygulama daha çok konunun bitiminde ya da konu arasında durumu değerlendirme için kullanılabilir.

³⁹ Çamyar, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 4. Sınıf, s. 28.

⁴⁰ Çamyar, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 4. Sınıf, s. 13.

4. Kavram Karikatürlerinin Din Öğretiminde Kullanılması

Bu yöntem veya materyalin din öğretiminde kullanılması ile ilgili çeşitli tavsiyeler vardır. Kavram karikatürleri, poster tarzında ve çalışma kâğıdı formatında hazırlanabildiği gibi⁴¹ ders kitapları veya farklı öğretim teknolojileri ile birlikte öğrenciye sunulabilir. Kavram karikatürleri genelde büyük fon kâğıtlarına poster şeklinde hazırlanır. Her iki türde de “Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?” benzeri bir soru temel soru olarak kullanılabilir. Kavram karikatürlerinin, sınıfta konuyla ilgili tartışma ortamı oluşturması istenilen neticeler için gerekli bir durum olduğu dikkate alınmalıdır.

Aşağıda örnek olması açısından, incelenen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf ders kitabı içerisindeki bir konuyla alakalı farklı kavram karikatürü denemeleri oluşturulmuştur.

Şekil 7. 1. Kavram Karikatürü (şekillerin çizimi için yararlanılan program: <http://www.toondoo.com/>)

Şekil 7’de Kavram Karikatürünün hazırlanması için ortaya konulan özellikler dikkate alınarak bir görsel oluşturulmuştur. Kavram karikatürlerinden beklenen yararın sağlanması açısından bu tarzda hazırlanması önerilmektedir⁴². Bu karikatürde Kelime-i Şehadet kavramı ve söylenme sebebinin öğretilmesi/değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Öğrencilerden üçü daha önce görüp, duyduklarından yola çıkarak oluşan bilgilerini ifade ederken bir öğrenciye ise doğru olan cevap söylettirilmiştir. Öğrencilerden hangi karaktere neden katıldıkları sorularak dersin akışı başlatılır⁴³.

⁴¹ Güneş, *Din Öğretimi Materyalleri*, s. 85; Korkmaz, *Din Öğretimi Teknolojisi*, s. 126.

⁴² Naylor - Keogh, “Concept Cartoons: What Have We Learnt?”, 4; Kabapınar, “Effectiveness of Teaching via Concept Cartoons”, 137.

⁴³ Kavram karikatürlerinin planlanması ve nasıl kullanılabileceği için bkz. Demir, “Kavram Yanılgılarının Belirlenmesinde Kavram Karikatürlerinin Kullanılması”, s. 31-33; Ahmet Kılınc, “Öğretimde Mizahi Kavramaya Dayalı Bir Materyal Geliştirme Çalışması: Bilim Karikatürleri” (doktora tezi, Ankara Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2008), s. 54.

Şekil 8. 2. Kavram Karikatürü

Şekil 8’de ise aynı konuyu içeren kavram karikatürünün farklı biçimde kullanılmasını görüyoruz. Burada ise sınıf ortamında öğretmenin soruyu öğrencilerine yöneltmesi ve öğrencilerin cevapları görülüyor. Verilen cevaplarda doğru yanıt bulunmamaktadır. Öğrencilerin cevapları ise bu konuda yanlış veya eksik bilgilendirilmelerden oluşan cevaplardır. Bu eksiklik ya da yanlışlıkların alan araştırmaları ile tespit edilmesi gereklidir. Denemede ise tahmini yanlış olabilecek cevaplar üretilmiştir. Bu tarz bir kavram karikatüründe doğru yanıt sınıftan beklenmektedir.

Şekil 9. 3. Kavram Karikatürü

Şekil 9’da ise öğretmen karakteri kurgudan çıkartılmış ve öğrencilerin kendi aralarında bu konuyu tartışmaları sağlanmıştır. Şekil 7’den farklı olarak bu karikatürde doğru cevap yer almamaktadır. Öğrencilere boş konuşma baloncuğu ile diğer karakter üzerinden cevaplar üretmeleri ve doğru cevaba ulaşmaları sağlanmaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Çalışmamızda ilköğretim 4. Sınıf ders kitabı incelendi ise de, diğer sınıfların din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitaplarında ve imam hatip liselerinde okutulan meslek

dersleri kitaplarında da kavram karikatürüne rastlanmamıştır. Kavram karikatürünün öğrencilere sağlayacakları göz önüne alındığında -yapılandırmacı yaklaşımı destekleyen, anlamlı öğrenmeyi sağlayan, öğrencinin aktif katılımını esas alan- böyle bir tekniğin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında göz ardı edilmemesi gerekir. Ancak kavram karikatürlerinin uygulandığı ilk alan fen bilgisi alanıdır. Bu sebeple bilimsel kavramların yanlış algılanmasının önüne geçilmesi ve doğru öğretilmesi amaçlandığından karikatürler daha çok somut, ölçülebilir veriler üzerinden kurgulanmıştır. Sosyal bilimler alanında, özellikle din eğitiminde somut kavramlar ile birlikte ve ekseriyette soyut kavramlar söz konusudur. Dini bir olayın, olgunun veya kavramın temellendirilmesini sağlamak, bilimsel bir kuramın veya bir kanunun argümantasyonu gibi değildir. Bu alanda çalışma yapılacaksa bunun dikkate alınması gerekir.

Bir diğer önemli husus ise din eğitimin biliminin çalışma alanlarından biri olan kavramsallaştırma sürecini aktif olarak işletmesi olmalıdır. Zira kavram karikatürü vb. isimlendirmeler, literatürün yerel olamaması sebebiyle bir takım güçlükleri beraberinde getirmektedir. Din eğitimi alanı dahil diğer alanlarda bu kavramın kullanımı üzerinde ciddi çalışmalar yapılmamaktadır. Anlam karışıklığının giderilmesi için dilimizdeki karşılıkları üzerine çalışmalara ihtiyaç vardır.

Din eğitiminde kavram karikatürlerini kullanabilmek için şu hususlara dikkat edilmelidir:

- Ders müfredatı içinde olan olay, olgu ve kavramlardan, kavram karikatürleri için uyarlanabilecekler tespit edilmelidir.
- Tespit edilen bu olay, olgu ve kavramlar hakkındaki öğrencilerin yanlış ve eksik algıları tespit edilmelidir. Bununla ilgili bir saha çalışmasına gerek vardır.
- Durumun kavram karikatürlerine aktarılmasında karakterlerin ifadelerinin açık, net ve öz bir biçimde biçimlendirilmesi gereklidir.
- Kavram karikatürünün çiziminde basit, sade ama ilgi çekici olmasına dikkat edilmelidir.

Din çok fazla soyut kavram içermektedir. Bu soyut kavramları öğrenme konusu yapabilmek için birbiriyle ilişkili kavramlar yelpazesini de dikkate almayı gerektirebilir. Pek çok dini kavramın ilişkili olduğu kavramları göz önüne almak ve bu ilişkiyi öğrencinin seviyesine göre öğretime konu etmek oldukça güç bir iştir⁴⁴. Bununla beraber dinî kavramların kültür içerisindeki karşılığını bilmek ve gelenek içindeki yerini belirlemek gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında din eğitiminde kavram karikatürlerden yararlanabilmek için titiz bir çalışma gerektiği anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Abuzar, Celil, "Dinin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26, (2011), 143-153.
- Açıkgöz, Kamile Ün, *Aktif Öğrenme*, İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları, 2004.
- Akkaya, Ahmet, "*Karikatürlerle Dil Bilgisi Öğretimi*". Konya: (doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2011).
- Akyürek, Süleyman, *Din Öğretimi*, Ankara: Nobel Yay., 2016.
- Atasoy, Şengül - Zoroğlu, Muhammed Ali, "Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklara Yönelik Kavram Karikatürlerinin Geliştirilmesi ve Uygulanması", *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED)* 8/2, (2014), 38-70.

⁴⁴ Süleyman Akyürek, *Din Öğretimi*, Ankara: Nobel Yay., 2016. s. 23.

- Avşar, Servet, "*Tarih Öğretiminde Karikatür İmgesi*", (yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007).
- Balım, Ali Günay, Didem İnel Ekici, ve Erkan Özcan, "Concept Cartoons Supported Problem Based Learning Method in Middle School Science Classrooms" *Journal of Education and Learning*, 5/2, (2016) 272-284.
- Baysarı, Esra, "*İlköğretim Düzeyinde 5. Sınıf Fen ve Teknoloji Dersi Canlılar ve Hayat Ünitesi Öğretiminde Kavram Karikatürü Kullanımının Öğrenci Başarısına, Fen Tutumuna ve Kavram Yanılgılarının Giderilmesine Olan Etkisi*", (yüksek lisans tezi, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2007).
- Berger, Peter L, *Dinin Sosyal Gerçekliği*, çev. Ali Coşkun. İstanbul: İnsan Yay., 1993.
- Birişçi, Salih, Mustafa Metin, ve Mehmet Karakaş, "Pre-Service Elementary Teachers' Views on Concept Cartoons: A Sample from Turkey", *Middle-East Journal of Scientific Research* 5/2, (2010) 91-97.
- Çamyar, Selahattin, "Din Kültürü ve Ahlak Bİlgesi 4. Sınıf Ders Kitabı", *Eğitim Bilişim Ağı*. 31 7 2018. <http://www.eba.gov.tr/ekitap?&search=din+kulturu>.
- Demir, Yahya, "*Kavram Yanılgılarının Belirlenmesinde Kavram Karikatürlerinin Kullanılması*", (yüksek lisans tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2008).
- Ekici, Fatma, Erhan Ekici, ve Fatih Aydın, "Utility of Concept Cartoons in Diagnosing and Overcoming" *International Journal of Environmental & Science Education*, 2/4, (2007) 111-124.
- Eren, Selim, "İnanç ve Sosyo-Kültürel Çevre Etkileşimi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XI/1, (2007), 126-152.
- Ergin, Akif, *Öğretim Teknolojisi ve İletişim*, Ankara: Anı, 1998.
- Ertürk, Selahattin, *Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara: Meteksan, 1994.
- Freyer, Hans, *Din Sosyolojisi*, Çeviren T. Kalpsüz, Ankara: AÜİF, 1964.
- Güneş Adem, *Din Öğretimi Materyalleri*, Ankara: DEM, 2015.
- Ingeç, Sebnem Kandil, "Use of concept cartoons as an assessment tool in physics education" *US-China Education Review, ISSN1548-6613, USA*, 5/11, (2008), 47-54.
- İşler, Ahmet, "Yazılı Ders Materyallerinde İllüstrasyon Kullanımının Yeri ve Önemi", *Milli Eğitim Dergisi*, 157,(2003), 55-63, https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/157/isler.htm, (erişim: 10 Temmuz 2018).
- Kabapınar, Filiz, "Effectiveness of Teaching via Concept Cartoons from the Point of View of Constructivist Approach" *Educational Sciences: Theory & Practice*, 5/1, (2005), 135-148.
- Kabapınar, Filiz, "Yapılandırmacı Öğrenme Sürecine Katkıları Açısından Fen Derslerinde Kullanılabilecek Bir Öğretim Yöntemi Olarak Kavram Karikatürleri", *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (KUYEB)*, 5/1,(2005), 101- 146.
- Kaya, Emine, "Dini Grupların Dini Bilgi Kaynaklarını Kullanırken Araçsallaştığı Formlar" *Journal of Analytic Divinity*, 1/1, (2017), 65-82.
- Keogh, Brenda ve Stuart Naylor, "Concept cartoons, teaching and learning in science: an evaluation", *International Journal of Science Education*, 21/4, (1999), 431-446.
- Keogh, Brenda ve Stuart Naylor, "Teaching & learning in science using concept cartoons: why Dennis wants to stay in at playtime.» *Australian Primary & Junior Science Journal*, 16/3, (2000), 1-14.
- Keogh, Brenda, ve Stuart Naylor, "Teaching and learning in science: a new perspective", *Article in International Journal of Science Education*, 21/4, (1999), 431-446.
- Keskin, Mustafa, "Din Ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4/2, (2004), 7-21.
- Kılınç, Ahmet, "*Öğretimde Mizahi Kavramaya Dayalı Bir Materyal Geliştirme Çalışması: Bilim Karikatürleri*", (doktora tezi, Ankara Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2008).
- Korkmaz, Mehmet, *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme*, Kayseri: Kimlik Yay., 2017.
- Meydan, Hasan, "Doktriner Düşünce Ve Din Eğitimi: Anlamalı Öğrenme Ve Bireysel Manevi Tecrübe Bağlamında Bir Değerlendirme" *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0/40, (2016), 85-114.
- Naylor, Stuart, ve Brenda Keogh, "Concept Cartoons: What Have We Learnt?" *Journal of Turkish Science Education*, 10/1, (2013), 3-11.

- Naylor, Stuart, ve Brenda Keogh, "Science on the Underground: an Initial Evaluation" *Public Understan.*, Printed in the UK, 8, (1999), 105-122.
- Okumuş, Ejder, "Toplumsal Değişme ve Din", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8/30, (2009), 323-347.
- Okumuş, Ejder, "Değer ve Din İstismarı", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 24, (2014), 13-31.
- Özşahin, Emre, "Karikatürlerle Coğrafya Öğretimi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, 20, (2009), 101-121.
- Runzo, Joseph, ve Nancy M. Martin, *Dünya Dinlerinde Hayatın Anlamı*, çev. Gamze Varım, İstanbul: Say yay, 2002.
- Sepeng, Percy, "Using Concept Cartoons and Argumentative Writing Frames in Mathematical Word Problem Solving", *Mediterranean Journal of Social Sciences, Italy*, 4/11, (2013) 129-137.
- TDK. "Türk Dil Kurumu", 17 Temmuz 2018. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b4dc5591fa9d5.81155461.
- Tokcan, Halil ve Gözde Alkan, "Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kavram Karikatürlerinin Öğrenci Başarısına Etkisi", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 14/2, (2013), 1-19.
- Uğurel, Işıkhan, ve Sevgi Moralı, "Karikatürler ve Matematik Öğretiminde Kullanımı", *Milli Eğitim Dergisi*, 34/170, (2006), 1-10.
- Wach, Joachim, *Din Sosyolojisi*, çev. Ünver Günay, 1990: Erciyes Üniv. Yay., Kayseri.
- Yamık, Gamse Atasayar, "Fen Eğitiminde Kavram Karikatürü Uygulamasının İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Motivasyonları Üzerindeki Etkisi", (yüksek lisans tezi, İzmir Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015).
- Yelken, Tuğba Yanpar, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*, Ankara: Anı, 2014.